

Bildande av Värmdersåsens naturreservat i Orsa kommun

Beslut

Länsstyrelsen i Dalarnas län beslutar med stöd av 7 kap. 4 § miljöbalken (1998:808) att förklara det område som avgränsats på bifogad karta, bilaga 1, som naturreservat. Reservatets slutliga gränser märks ut i fält.

För att tillgodose syftet med naturreservatet beslutar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6, och 30 §§ samt 22 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. att nedan angivna föreskrifter ska gälla för naturreservatet (se *Föreskrifter*).

Beslutet riktar sig till var och en, fastighetsägare och innehavare av särskild rätt, vars rättigheter att använda mark- och vattenområden berörs inom reservatsområdet.

När föreliggande beslut vunnit laga kraft upphävs Länsstyrelsens beslut om samrådsområde enligt 20 § naturvårdslagen (1974:1025) och 20 § naturvårdsförordningen (1976:484) från 1977-05-23, dnr 11.1292-716-77 i sin helhet.

Länsstyrelsen fastställer härmed skötselplanen, bilaga 3, med stöd av 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. Naturvårdsförvaltare ska vara Länsstyrelsen i Dalarnas län.

Om naturreservatet

Namn	Värmdersåsen
Kommun	Orsa
Län	Dalarna
NVR id	2059961
Natura 2000-beteckning	Ingår ej i nätverket
Lägesbeskrivning	Naturreservatet ligger 20 km nordnordost om Skattungbyn i Orsa socken.
Huvudsaklig karaktär	Talldominerad naturskog
Förvaltare	Länsstyrelsen i Dalarnas län
Fastigheter	Orsa Besparingsskog S:1
Rättigheter	-

Areal (ha)	Total areal: 415,7 Landareal: 407,9 Produktiv skogsmark: 332,5
------------	--

Syfte med naturreservatet

Syftet med naturreservatet är att bevara biologisk mångfald och värdefulla naturmiljöer. Områdets till delar magnifika barrnaturskog med inslag av tallöverståndare av gigantiska dimensioner samt områdets orörda karaktär med dess ekosystem och biologiska mångfald ska bevaras. Syftet är också att inom ramen för bevarandet av biologisk mångfald och bevarandet av naturmiljöer tillgodose behovet av områden för friluftslivet. Värmdersåsen ger möjligheter att uppleva naturskog så imponerande som skogar förr har varit. Enkla anläggningar ska finnas för besökare som underlättar besök i den annars svårframkomliga naturskogen.

Syftet ska tillgodoses genom att:

- skogsmark, myr och övriga naturmiljöer med dess flora och fauna utvecklas fritt, men under inverkan av naturvårdsbränning i starkt brandpräglade delar,
- de delar av skogsmarken som är präglade av brand brinner i lämpliga intervall,
- frihuggning av jättetallar och jätteaspar sker inom områden där naturvårdsbränning är olämplig,
- mekaniska åtgärder genomförs för att skapa viktiga substrat i de fall naturvårdsbränning inte kan genomföras av tekniska skäl eller inom rimlig tid
- åtgärder vidtas för att underlätta allmänhetens friluftsliv.

Skäl för beslut

Huvuddelen av området äger den naturliga skogens artsammansättning och ekologiska funktion. Området är variationsrikt både vad gäller trädens trädslagsblandning, åldersfördelning och dimensioner. Det finns ställvis mycket död ved i olika dimensioner och nedbrytningsstadier. Sammantaget ger detta goda förutsättningar för stor artrikedom både bland växter och djur.

Betydande delar av området består av äldre brandpräglad tallskog med inslag av barrblandskog och lövträd, samt våtmarker av olika slag. Skogen har här formats av upprepade skogsbränder, och spåren efter dessa finns i skogsmarken. Tallskogen ger ett ljust intryck med träd i olika generationer, där skogsbrandens betydelse för skogens karaktär med all tydlighet framgår. Delar av skogen ligger i fuktigare områden i anslutning till våtmarker och där

finns mycket död ved och naturvårdsintressanta arter. Våtmarkerna är föga påverkade av människan och bidrar till intrycket av orördhet i området.

I området finns skyddsvärda arter såsom tretåig hackspett, barkklokrypare, finsk mögelbagge, reliktslända, tallbarksvartbagge, knärot, lappticka, vedsäckmossa och lunglavsknapp.

För att områdets naturvärden ska bevaras är det lämpligt att undanta området från skogsbruk. Områdets naturvärden är också i behov av skötsel genom naturvårdsbränning för att skogens brandpräglade kvalitéer ska behållas och utvecklas, vilka utgör själva kärnan i områdets naturvärden.

Föreskrifter

För att säkerställa syftet med naturreservatet förordnar Länsstyrelsen att nedan angivna föreskrifter ska gälla. Föreskrifterna gäller utöver vad som gäller enligt lag eller annan författning.

A. Föreskrifter enligt 7 kap. 5 § miljöbalken om inskränkningar i markägaren och annan sakägares rätt att förfoga över fastighet inom naturreservatet

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar är det förbjudet att:

1. anordna upplag, gräva, schakta, dika, dämna eller på något sätt skada mark eller vatten,
2. avverka skog och utföra skogsvårdande åtgärd samt att upparbeta och ta bort dött träd eller vindfälle, med följande undantag:
 - a. befintliga sikt- och skjutgator får underhållsröjas,
 - b. enstaka grenar och sly får röjas för att kunna se rågångsmarkeringar,
3. gödsla, kalka, återföra aska i gödningssyfte, använda bekämpningsmedel eller på annat sätt kemiskt påverka områdets miljö eller organismer,
4. anlägga mark- eller luftledning, uppföra ny byggnad, mast, vindkraftverk eller annan anläggning, med följande undantag:
 - a. enklare konstruktion av naturmaterial får uppföras vid jaktpass,
5. plantera in, så eller sätta ut växter, djur eller andra organismer,
6. framföra motordrivet fordon i terrängen på barmark, med följande undantag:
 - a. uttransport av fälld älg, björn, hjort eller vildsvin är tillåtet med fordon som inte ger skador på mark eller vegetation,
 - b. för tjänstemän i sjukvårds-, polis- eller räddningsärenden. Insatsen ska omgående anmälas till Länsstyrelsen,
 - c. vid eftersläckning i samband med spontant uppkommen skogsbrand,

7. utfodra djur, lägga ut åtel eller vidta andra åtgärder för att locka eller samla djur till vissa platser, med följande undantag:
 - a. saltsten får sättas upp, men bör placeras så att föryngring av tall eller asp inte äventyras,
 - b. den urtagna räntan från älg, rådjur och andra jaktbara arter får lämnas,
 - c. småfåglar får utfodras,
 - d. åtel i samband med björnjakt får användas.

B. Föreskrifter enligt 7 kap. 6 § miljöbalken om markägare och annan sakägars skyldighet att tåla visst intrång

För att tillgodose syftet med naturreservatet förpliktas markägare och innehavare av särskild rätt att tåla att följande anordningar och åtgärder vidtas inom naturreservatet:

1. utmärkning av naturreservatet, uppsättning av informationstavlor samt anläggning och underhåll av leder, anordningar och andra anläggningar för friluftslivets behov enligt föreskriftskartan, bilaga 2,
2. skötsel och restaurering genom naturvårdsbränning inom skötselområde "bränning" respektive "specialområdet" enligt bilaga 2, och/eller genom att på mekanisk väg tillskapa död ved, grova och gamla träd, kådimpregnerade träd, luckor och solbelysta lövträd samt reducera gran inom hela naturreservatet,
3. borttagande av äldre granar som förberedande åtgärd inför bränning inom område som framgår av föreskriftskartan, bilaga 2,
4. borttagande av invasiva arter eller för området främmande arter,
5. anläggande av slobod i anslutning till vandringsleden vid Värmderssjöns strand (strandskyddsdispens kan krävas),
6. igenläggning av diken,
7. undersökningar för uppföljning av skötselplanen och naturreservatets syfte.

C. Ordningsföreskrifter med stöd av 7 kap. 30 § miljöbalken

C-föreskrifterna gäller även markägare och innehavare av särskild rätt då de inte nyttjar sin rätt att bruka marken.

Utöver föreskrifter och förbud i andra lagar och författningar är det förbjudet att:

1. skada växande eller döda – stående eller omkullfallna – träd, stubbar och buskar, med följande undantag:

- a. mindre, löst liggande grenar och kvistar får samlas in i syfte att göra upp eld,
2. framföra motordrivet fordon i terrängen på barmark., med följande undantag:
 - a. körning i samband med transport av sjuka personer till läkare eller sjukvårdsanstalt eller i andra jämförliga trängande fall är tillåtet,

Slutligen är det förbjudet att utan Länsstyrelsens tillstånd:

3. gräva upp växter, plocka mossor, lavar och vedlevande svampar eller samla in djur (t.ex. insekter),
4. genomföra eller bedriva tävlingar, lägerverksamhet och andra större eller återkommande organiserade arrangemang.

Föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § ska gälla omedelbart även om de överklagas. De träder i kraft vid datum som framgår i länets författningssamling, ett dokument som trycks i anslutning till det att beslutet är fattat.

Generella undantag från föreskrifter

Ovanstående föreskrifter under A och C utgör inte hinder för förvaltaren, eller den som förvaltaren utser, att utföra de insatser som behövs för naturreservatets vård och skötsel, och som framgår av föreskrifterna under B. Föreskrifterna ska inte heller utgöra hinder för uppföljning av bevarandemål och åtgärder, eller vid tillsyn.

Föreskrifterna ska inte utgöra hinder för normalt underhåll av de vägar och ledningar/ledningsgator som syns på beslutskartan. I normalt underhåll av väg ingår att 2 meter av området bakom baksläntens krön får röjas och tas i anspråk för utbanade slänt- och dikesmassor.

Förtydliganden av föreskrifter

I föreskrift A6 regleras terrängkörning. Angående undantaget från föreskriften som handlar om uttransport av vilt ska begreppet "skador" inte tolkas lika strikt som "märken". Terrängkörning får aldrig medföra att hydrologiska förhållanden eller vattenkvalitet förändras.

I föreskrift B2-3 förpliktigas markägare och innehavare av särskild rätt att tåla skötselåtgärder i form av naturvårdsbränning. I begreppet innefattas förberedande åtgärder såsom borttagande av mindre granar eller gränssäkrande åtgärder, t.ex. anläggande av mineraljordssträngar eller borttagande av vissa träd som utgör en säkerhetsrisk längs gränsen.

I föreskrift C3 förbjuds att utan Länsstyrelsens tillstånd gräva upp växter, plocka mossor, lavar och vedlevande svampar, samt att samla in djur. Undersökningar för att belägga områdets insektsfauna är av stort värde för såväl forskningen som för att ge underlag för reservatets förvaltning, varför endast ett enklare tillståndsförfarande krävs. Matsvamp och bär får plockas i naturreservatet.

Dispens

Länsstyrelsen får enligt 7 kap. 7 § miljöbalken, om det finns särskilda skäl, lämna dispens från meddelade föreskrifter.

Beskrivning av området

Natur- och friluftsvärden

Värmderasen utgörs av ett större, sammanhängande gammelskogsområde med mycket höga naturvärden som betingas av den relativa orördheten samt förekomsten av en mångfald olika naturmiljöer och, inte minst, förekomsten av urgamla jätteträd.

Skogens stora innehåll av gamla träd och rika utbud av död ved i olika former medger livsutrymme för en mångfald av arter. Skalbaggar, vedsvampar mossor och lavar samsas med hållevande fåglar. Många av dessa arter är idag starkt trängda i det rationellt brukade skogslandskapet och därmed rödlistade. Värmderasens artförekomster är i vissa avseenden nationellt betydelsefulla.

Inom naturreservatet ryms även vackra tjärnar och myrmarker som bidrar till variationen och mångfalden.

Reservatet ger en lättillgänglig och intresseväckande upplevelse genom en vandring längs den rundled som uppvisar flera skilda skogstyper samt storslagen vildmarksvy vid Värmderasjön.

Planeringsbakgrund

- Riksintressen
Området är inte direkt berört av några riksintressen. Omkring fem kilometer väster om Värmderasen ligger Härkämägg som är ett utpekat riksintresse för energiproduktion enligt miljöbalken 3 kap. 8 § och omnämnt som lämpligt för vindbruk i Orsa kommuns vindbruksplan respektive översiktsplan.

- Kommunal översiktsplan
I kommunens översiktsplan, antagen 2019, ingår Värmdersåsen endast som "skogsbygd" utan särskilt omnämnande. Några motstående intressen redovisas inte.
- Miljömål
Ett permanent skydd av Värmdersåsen medför ett bidrag till uppfyllandet av miljömålen *Levande skogar* och *Ett rikt växt- och djurliv*.
- Kulturlämningar med särskilda skydd saknas inom området. I närheten finns utpekade fornlämningar i form av fångstgropar och ristningar i träd. "Skog och historia" omnämner ett par kolbottnar strax söder om området.
- Den pågående markanvändningen är skogsbruk och jakt.

Ärendets handläggning

Värmdersåsens naturvärden har varit uppmärksammade sedan mycket länge. Området kom att lämnas orört av dimensionsavverkningarna som gjordes under slutet av 1800 talet och därefter har Orsa Besparingsskog frivilligt låtit bli att avverka jättetallarna fram till dags datum. Ett samrådsområde enligt naturvårdslagen bildades 1977 av den del som hade frivilligt skydd av Orsa Besparingsskog. Vid 2000-talets början inleddes diskussioner mellan Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Orsa Besparingsskog om framtida inriktning för områdets skydd och skötsel.

Orsa Besparingsskog utförde under 2010 en omfattande åtgärd inom de delar där man gjorde bedömningen att utvecklingen var ogynnsam för bevarandet av jättetallarna. Ett mål med åtgärderna var även att skapa föryngring i tallbestånden. Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen tillstyrkte åtgärderna som sedan kom att bli föremål för skarp kritik från ideell naturvård.

Under 2011 byggde Orsa Besparingsskog en väg in i ett område nordost om den avsatta skogen. Vägbygget kom att bli startskottet för diskussioner om ett formellt skydd för Värmdersåsen och dess närmaste omgivningar.

Orsa Besparingsskogs dåvarande förvaltare framförde vid ett möte i fält 2015 ett förslag om ett område som skulle kunna lämpa sig för att skyddas som naturreservat. Ett sådant område kunde både inkludera de uppmärksammade kärnområdena, men även ett större omland med huvudsakligen gammal tallskog. Förslaget mottogs mycket positivt från Länsstyrelsen.

Processen att gå vidare med naturreservatsbildningen inleddes med en naturvärdesinventering för att dokumentera området i dess helhet samt fastlägga avgränsningen. Med ett gediget underlag rörande områdets naturvärden föreslogs området för skydd till Naturvårdsverket under 2019.

Hösten 2021 godkändes så området för medelstilldelning, varvid en värdering av området utfördes. Under 2022 avsatte Naturvårdsverket särskilda medel för ersättning till markägaren. Ett avtal om intrångsersättning tecknades mellan Länsstyrelsen och Orsa Besparingsskog i september 2022. Avtalet innebär att Orsa Besparingsskog fortsatt är markägare och bland annat jakträttsinnehavare.

Ett förslag till beslut remitterades under augusti-september 2024 till Orsa Besparingsskog, övriga berörda sakägare, myndigheter, Orsa kommun samt ideella föreningar.

Följande synpunkter har inkommit:

Orsa Besparingsskog beskriver sin stolthet över att området har bevarats och nu kan skyddas som naturreservat. Man framför även att processen har förts med god lyhördhet och förankring hos markägaren. Däremot invänder man mot den bilaga som infördes i remissen utan att Besparingsskogen hade fått ta del av den kritik som framförs i bilagan mot utförda åtgärder. Bilagan innehåller viktiga aspekter på den framtida skötseln, men Länsstyrelsen väljer att endast hänvisa till den i bilagan redovisade undersökningen i skötselplanen och dess referensförteckning.

Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) avstår yttrande, men hänvisar till en generell bilaga med önskemål om att det tydligt ska framgå i reservatsföreskrifterna att viss typ av verksamhet, när den utförs av statlig myndighet med uppgift att undersöka landets geologiska beskaffenhet ska tillåtas. Det gäller kartering av berggrund (viss provtagning och stenknackning), geokemisk provtagning (ca 2 prover per kvadratkilometer) och/eller geofysiska mark- eller flygmätningar”. Länsstyrelsen bedömer, med stöd av Naturvårdsverket, att genom ett undantag i föreskrift tillåta en verksamhet som kan strida mot syftet med ett reservat inte kan meddelas. Tillstånd/dispens måste således sökas i varje enskilt fall.

Ellevio förutsätter att de undantag som finns från föreskrifterna ger rätt till nödvändiga åtgärder för att säkerställa underhåll så som reparationsarbete, underhållsröjning, fällning av kantträd, samt byte av stolpar, linor och andra ledningsdelar – Länsstyrelsen instämmer, men fällning av kantträd utanför ledningsgatan kan kräva dispens. Ellevio framför även synpunkter på utförandet av naturvårdsbränningar som har införts i skötselplanen.

Skogsstyrelsen meddelar att man inte har något övrigt att tillföra i ärendet bildande av naturreservatet Värmdråsen.

Motivering

Ett mark- eller vattenområde får av Länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa, eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras som naturreservat, se 7 kap. 4 § miljöbalken.

Länsstyrelsens bedömning

Det föreslagna området har mycket höga naturvärden. Dess storlek och innehåll av såväl exklusiva skyddsvärda miljöer som sällsynta och rödlistade arter i mycket stor mängd gör Värmderasen synnerligen skyddsvärt. Områdets naturvärden är sådana att de kräver ett omfattande och långsiktigt skydd för att bevaras och utvecklas. Detta skyddsbehov tillgodoses bäst genom bildande av naturreservat. Beslutet följer de riktlinjer som gäller för Länsstyrelsens prioritering av områdesskydd.

För att skydda och sköta områdets natur- och friluftsvärden fattar Länsstyrelsen beslut om föreskrifter och fastställer en skötselplan. Föreskrifterna behövs för att naturreservatet ska uppnå sitt syfte att bevara områdets naturvärden för framtiden. För de gällande föreskrifterna finns ett antal undantag som främst syftar till att tillgodose jaktintresset eller allmänna intressen som räddningsinsatser och friluftsliv. Länsstyrelsen bedömer att dessa undantag inte kommer påverka områdets naturvärden i en sådan omfattning att syftet med naturreservatet åsidosätts.

Områdets tallskogsknutna naturvärden kräver viss skötsel för att bestå eller gynnas. Stora delar av området föreslås därför att skötas genom naturvårdsbränning. Grandominerade delar är dock inte lämpade för sådan skötsel eftersom vissa känsliga, skyddsvärda arter och miljöer skulle missgynnas av brand. Här öppnar föreskrifterna i stället för mekaniska åtgärder som skötselmetod för att friställa särskilt skyddsvärda träd.

Uppsättning av saltsten och utfodring av småfågel tillåts, då dessa åtgärder är begränsade och inte bedöms påverka områdets naturvärden eller upplevelsevärden negativt.

Åtling i samband med björnjakt tillåts, då formerna för åtlingen regleras genom annan lagstiftning på ett sätt som inte äventyrar syftet med reservatet.

Länsstyrelsen bedömer att inskränkningarna i enskilds rätt att använda mark eller vatten inte går längre än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses.

Beslutet är förenligt med hushållningsbestämmelserna för mark och vattenområden enligt 3 kap. miljöbalken samt den kommunala översiktsplanen.

Länsstyrelsen bedömer att de inskränkningar som sker i allmänhetens rätt att färdas och vistas i området är av sådan ringa omfattning att någon konsekvensutredning enligt förordningen (2007:1244) om konsekvensutredning vid regelgivning inte behövs.

Genom bildandet av naturreservatet gör Länsstyrelsen bedömningen att ett antal ekosystemtjänster påverkas. Skyddandet av Värmdersåsen från skogsbruk och andra åtgärder säkerställer bevarandet av den biologiska mångfalden i området, vilket är en grundförutsättning för ekosystemens långsiktiga kapacitet att leverera ekosystemtjänster. Utöver detta ökas exempelvis möjligheterna för området att utgöra ett mål för friluftsliv och turism; att påverka det lokala mikroklimatet gynnsamt; samt att reglera vattenflöden och rena vatten. Naturreservatets bildande har också negativa följder för några ekosystemtjänster, t.ex. möjligheten för området att leverera virke och andra råmaterial.

Av ovan redovisade skäl anser Länsstyrelsen att Värmdersåsen ska avsättas som naturreservat.

Upplysningar

Vissa verksamheter och åtgärder omfattas av dispens eller tillståndskrav med stöd av föreskrifter som fattas i detta beslut enligt 7 kap. 5, 6, och 30 §§ miljöbalken. Länsstyrelsen vill påminna om att vissa verksamheter och åtgärder m.m. utöver aktuella föreskrifter *även* kan omfattas av andra bestämmelser i miljöbalken eller i annan lagstiftning.

Bestämmelserna i skogsvårdslagen och Skogsstyrelsens föreskrifter om bekämpning av skadeinsekter och tillvaratagande av skadad skog gäller ej inom naturreservatet. Det innebär t.ex. att eventuella vindfällan och stormskadad skog ska lämnas orörda. Uppkommer insektsskador på skog i anslutning till naturreservatet som en följd av att åtgärder för insektsbekämpning inte vidtagits inom naturreservatet ska frågan om ersättning bedömas enligt skadeståndsrättsliga regler.

Vid exempelvis spontant uppkommen skogsbrand har markägaren ansvar för bevakning i den utsträckning som har beslutats av räddningsledaren efter avslutad räddningsinsats. Se 3 kap. 9 § lagen om skydd mot olyckor (2003:778).

Värmderssjön och övriga tjärnar och vattendrag i naturreservatet omfattas av strandskyddet. Inom 100 meter från vattendragets kant är det förbjudet att uppföra nya byggnader eller ändra de som redan finns, gräva eller på annat sätt förbereda för sådana byggnationer, uppföra andra anläggningar eller anordningar som strider mot strandskyddets syfte samt utföra andra åtgärder som kan skada växt- och djurlivet. För att få tillåtelse att utföra en förbjuden åtgärd kan det förutom dispens från reservatsföreskrifterna även krävas dispens från strandskyddsbestämmelserna enligt 7 kap. 13–15 §§ miljöbalken.

Kungörelse

Föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § miljöbalken ska kungöras i länets författningssamling. Beslutet delges sakägarna enligt sändlista med delgivningskvitto.

Överklagan

Beslutet kan överklagas till regeringen, Klimat- och näringslivsdepartementet, se bilaga 4.

Detta beslut har fattats av landshövding Helena Höij. I den slutliga handläggningen deltog även jurist Sarah Bauer, enhetschef Jemt Anna Eriksson och naturvårdshandläggare Lennart Bratt, den sistnämnde föredragande.

Denna handling har godkänts digitalt och saknar därför namnunderskrifter.

Bilagor

Bilaga 1	Beslutskarta
Bilaga 2	Föreskriftskarta
Bilaga 3	Skötselplan
Bilaga 4	Överklagningsinformation

Sändlista (markägare och sakägare)

Orsa Besparingsskog

Orsa kommun

Ellevio

Sveriges Geologiska undersökning

Skogsstyrelsen

Riksantikvarieämbetet (endast beslutet)

För kännedom

Olof Hedgren

Lars-Ove Wikars

Börje Drakenberg

Rune Dehlén

Fortum

Naturskyddsföreningen/Skogsgruppen i Orsa

Dalarnas Ornitologiska Förening.

Naturskyddsföreningen Dalarna.

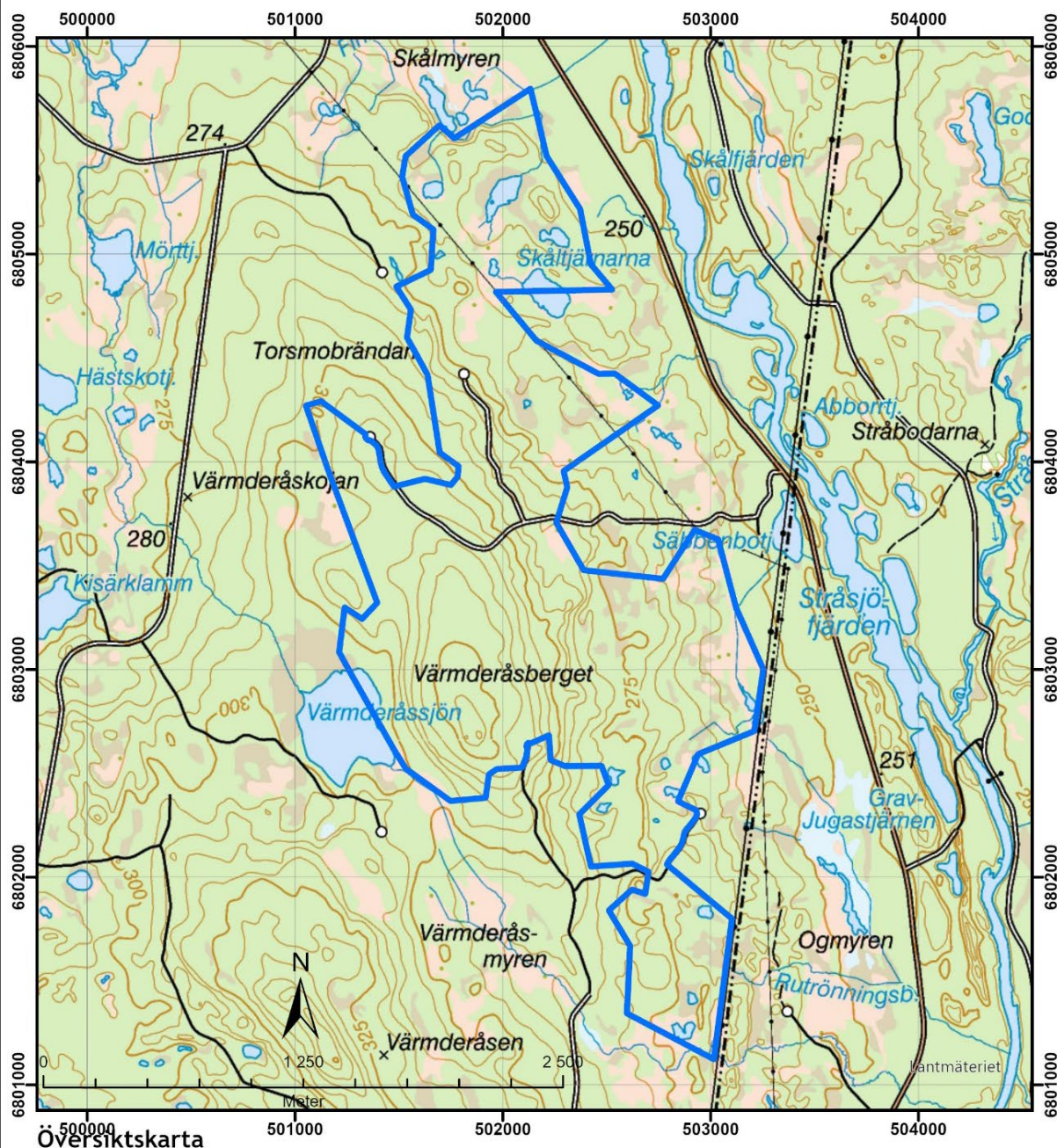
Jägareförbundet Dalarna.

*För information om hur Länsstyrelsen i Dalarnas län hanterar personuppgifter, se
www.lansstyrelsen.se/dataskydd*

Länsstyrelsen Dalarnas län

BILAGA 1 Besluts-karta

511-7401-2022

Värmdersåsens naturreservat

Översiktskarta

Teckenförklaring

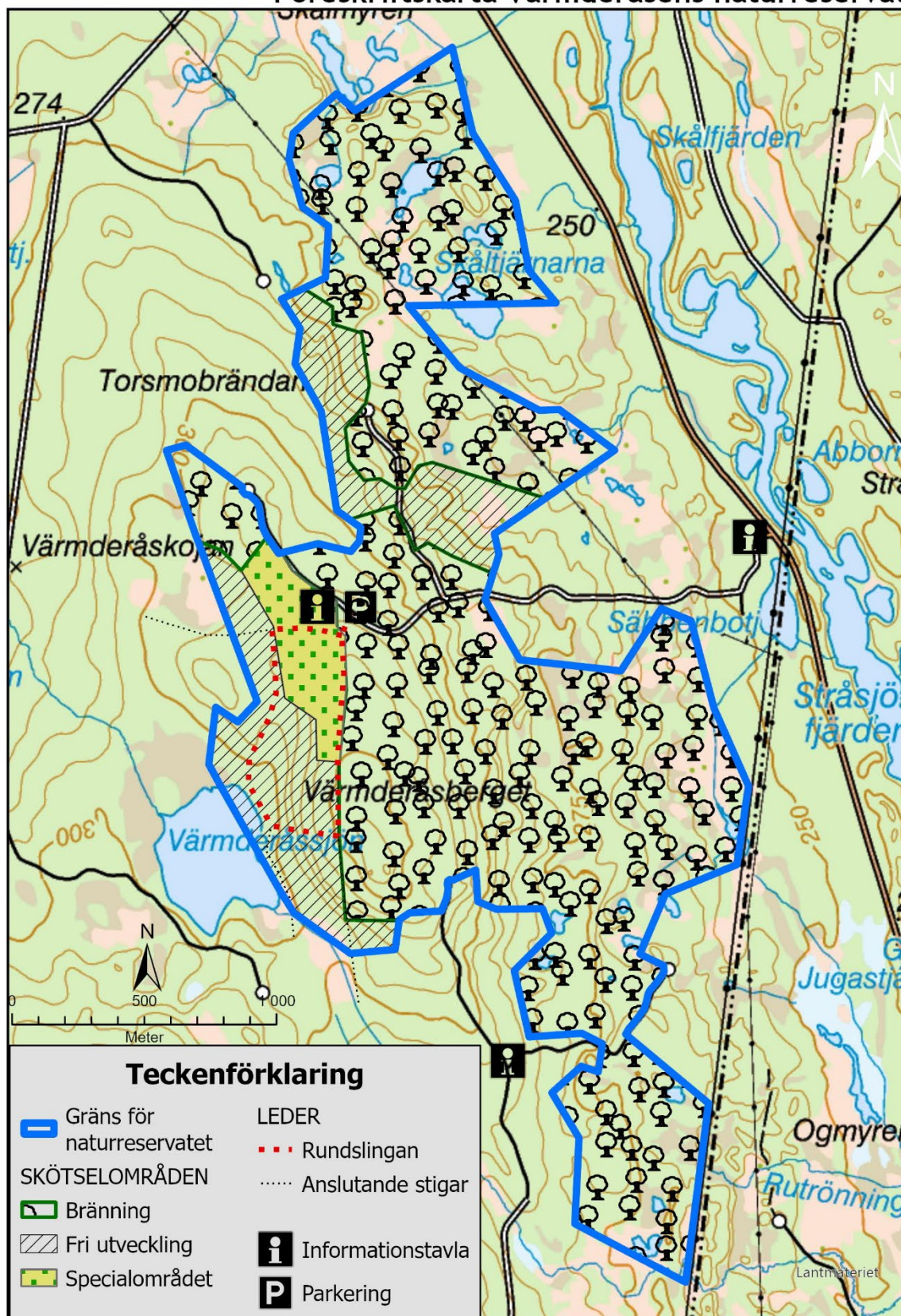
- Gräns för naturreservatet
- Utsträckning av besluts-karta

Länsstyrelsen Dalarnas län

BILAGA 2: FÖRESKRIFTSKARTA

511-7401-2022

Föreskriftskarta Värmdersåsens naturreservat

Skötselplan för Värmdersåsens naturreservat, Orsa kommun

Denna skötselplan har upprättats av Länsstyrelsen enligt 3 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

Skogvaktare Ingemar Gustafsson vid en av Värmdersåsens jättefuror. Foto: Anders Fräås.

Innehållsförteckning

Skötselplan för Värmdersåsens naturreservat, Orsa kommun.....	1
Beskrivningsdel.....	2
Markslag i hektar*	3
Beskrivning av området.....	3
Geovetenskap.....	3
Biologi	4
Kulturrehistoria	11
Jakt, fiske och övrigt friluftsliv	12
Infrastruktur	12
Källförteckning	13
Plandel	14
Syfte med naturreservatet.....	14
Prioritering mellan bevarandevärden	14
Generella överväganden	14
Skötselområden med bevarandemål och åtgärder	15
Skötselområde 1: Äldre skog med fri utveckling	15
Skötselområde 2: Brandpräglad barrskog.....	16
Skötselområde 3: Specialområdet	18
Skötselområde 4: Våtmarker, sjöar och vattendrag	21
Skötselområde 5: Friluftsliv och anläggningar	22
Skötselområde 6: Hotade arter	24
Jakt och fiske.....	25
Dokumentation och uppföljning	25
Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder	26
Bilagor	26

Beskrivningsdel

Administrativa data	
Namn	Värmdersåsen
Kommun	Orsa
NVR id	2059961
Natura 2000-beteckning	Ingår ej i nätverket
Rättigheter	Jakträtten tillhör markägaren
Bebyggelse och anläggningar	Saknas
Förvaltare	Länsstyrelsen i Dalarnas län

Markslag i hektar*

Markslag	Areal (ha)
Tallskog	250,7
Granskog	31,8
Barrblandskog	42,7
Barrsumpskog	24,8
Lövblandad barrskog	8,9
Triviallövskog	0,5
Lövsumpskog	0,2
Övrig öppen mark	6,8
Vägar	1,8
Våtmark	26,1
Vatten	7,8
Totalt	415,7

* Uppdelning enl. Nationella marktäckedata, Naturvårdsverket.

Beskrivning av området

Geovetenskap

Berggrunden utgörs av grovporfyrisk granit enligt den äldre berggrunds-kartan, av granit med porfyrisk textur enligt den nyare. Den helt dominerande jordarten är en mer eller mindre blockrik morän. I de östligaste partierna tangeras det stora stråk av isälvsavlagringar som följer Oreälvens dalgång. Den östra hälften av reservatet präglas även av att moränen är småkullig, ett så kallat moränbacklandskap.

Naturreservatet befinner sig som lägst på 255 meter över havet vid den stora kraftledningen, som högst på ca 330 meter över havet vid Värmdersbergets hjässa. Området ligger således väl över Högsta Kustlinjen som återfinns ca 12 km söderut längs Oreälven vid nivån 220 m.ö.h.

Den naturgeografiska regionen är 30a, Norrlands vågiga bergkullterräng med mellanboreala skogsområden

Skåltjärnarna i norr och de små tjärnarna i söder avrinner via små bäckar till Oreälven. Värmderssjön, vars östra strand utgör gräns för naturreservatet, dräneras söderut genom Värmdersbäcken som likaledes mynnar i Oreälven.

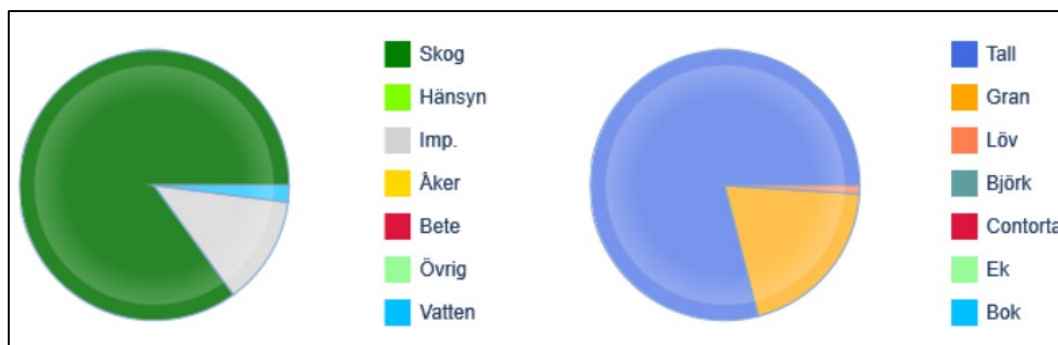
Biologi

Vegetation och flora

Den absoluta merparten av Värmdersåsens skogsmark utgörs av barrblandskog av blåbärsristyp eller av talldominerad skog av lav- eller lavristyp. Större lövinslag med högvuxen asp och grova sälgar finns i anslutning till småvatten (lokar) eller längs bäckar. Björkdominerade sumpskogar är en annan ganska utbredd skogstyp. Mer anmärkningsvärda kärlväxter är få i skogen, men sedvanliga skogsorkidéer är funna: spindelblomster, korallrot, jungfru Marie nycklar, nattviol samt knärot på ett flertal platser.

Våtmarkerna domineras av fattigkärr, men här och var finns rikare kärr som innehåller arter som vass, gräsull, snip, dvärglummer, björnbrodd och hirsstarr. Blötare partier hyser vitag och kallgräs i de fattigare myrarna, annars brunag, dybläddra, dytgång och löktåg i mineralrikare partier med ockrautfällning. Gäddnate, nordnäckros, gul näckros, vattenklöver och sjöfräken är typiska för småtjörnarna. I myrkanter och i de ganska vanliga grundare myrarna med uppstickande stenar finns ofta ett risskikt bestående av buskformig gråal, en, skvattram, pors och bindvide. Det ovanliga odonvidet har påträffats i sådan miljö, dock något otypisk.

De fuktiga skogsmiljöerna med asp- och sälginslag har yppiga bestånd av lung- och skrovellav och flera andra ovanligare lavar. Även mossfloran är rik. I den kargare tallskogen återfinns värdefulla förekomster av ett flertal marksvampar. Kolad ved efter skogsbränder hyser krävande lavararter, medan liggande tallved är hemvist för sällsynta vedsvampar. Artuppgifter finns redovisade nedan under "värdefulla arter".

Arealfördelning av reservatets naturtyper respektive skogstyper. Med "imp" avses våtmark. Från värderingsunderlagen.

Skogstillstånd

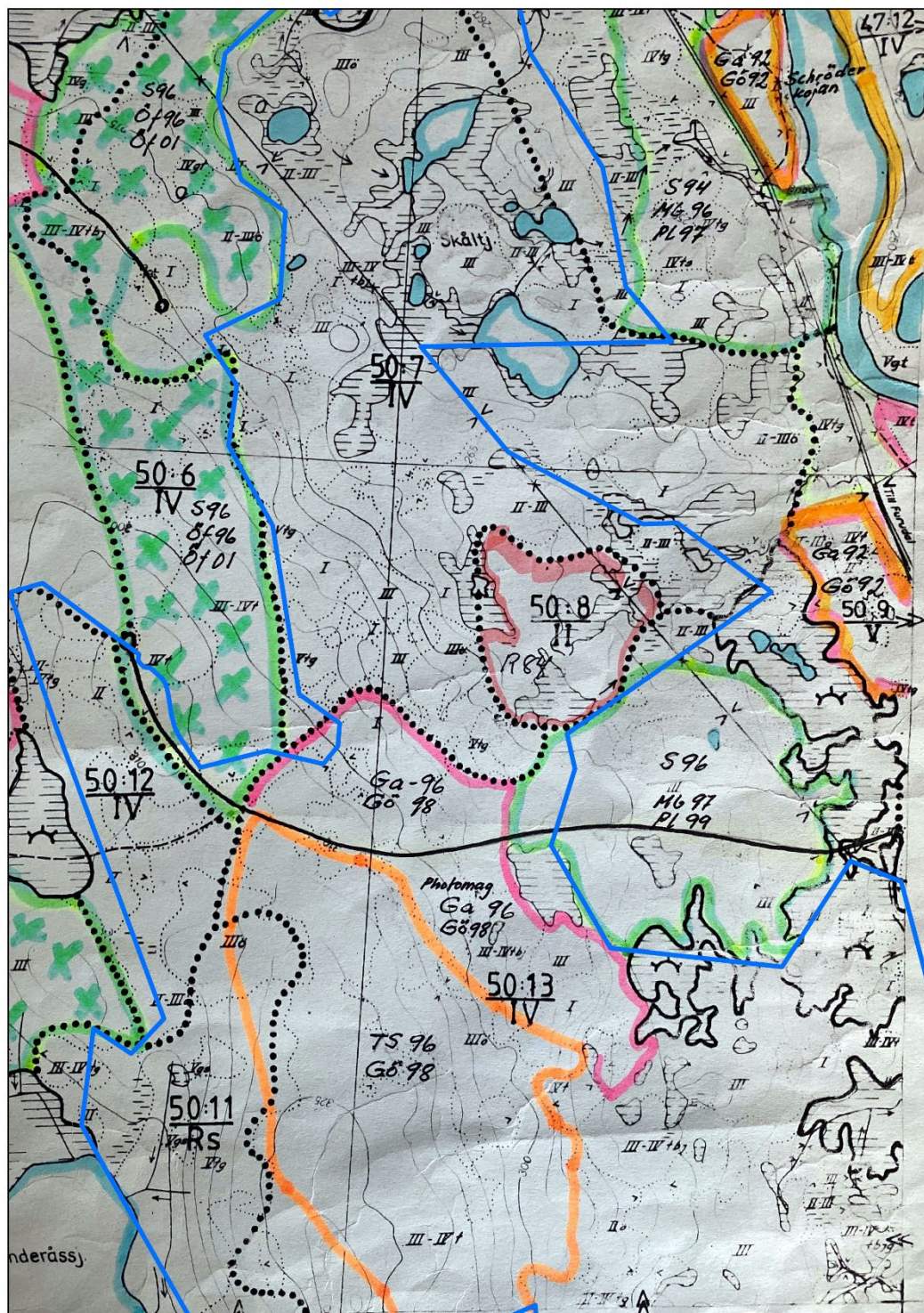
Skogen har generellt ingått i Orsa Besparingsskogs normala skogliga hantering, fränsett "specialområdet" (mer om detta under skötselområde 3). Avverkningar har således berört området i dess helhet. Tidpunkten för avverkningarna samt graden av skogliga ingrepp varierar dock kraftigt. Många bestånd har därför en mer eller mindre naturskogsartad prägel, medan andra kan liknas vid äldre produktionsbestånd.

Delar av området har även gödslats på 1990-talet. Besparingsskogens karta över vidtagna skogliga åtgärder ger en bild av den sentida påverkan som har skett.

Som helhet har ändå skogarna inom reservatet en starkt naturlig karaktär där de mer påverkade delarna bidrar till att ett stort, skyddat sammanhängande område skapas. Detta är väsentligt för att uppnå en god funktionalitet vad gäller skogens möjligheter att varaktigt hysa organismer med vitt skilda och ofta särpräglade krav på sin livsmiljö.

Kolad högstubbe som minner om tidigare bränder. Foto Lennart Bratt, Lst. (gäller samtliga följande).

Utsnitt ur Besparingskogens äldre analoga beståndskarta med markeringar för olika åtgärder. Orange avgränsning innebär att beståndet har gödslats, Gö 98 alltså att gödsling har skett 1998. TS = Gallrat för timmerställning. Ga = gallrat. De små romerska siffrorna är en åldersbeteckning där I är yngst och V är äldst. Övriga uppgifter avser intern registerbeteckning. Reservatsgränsen med blå linje.

Fauna

Tjädern har fina marker i området. En lekplats med minst sju tuppar, troligen fler, påträffas i den magrare, glesa tallskogen. Här finns fina block för tupparna att spela från.

Den rika tillgången på hålträd gynnar förstås hålhäckare som hackspettar, ugglor, mesar, rödstjärt och flugsnappare. Noterbart är att även tornsvala har iakttagits som möjligen häckande, något som blivit ovanligt i dagens skogslandskap.

Insektsfaunan, och särskilt skalbaggsfaunan, har tilldragit sig stort intresse, vilket förstås beror på områdets mycket speciella karaktär. En mängd sällsynta arter har noterats, se nedan under "värdefulla arter" samt i Wikars (2022).

Limniska naturmiljöer

Området innehåller ett antal småtjärnar som förbinds av bäckar eller diken. Den lite större Värmderssjön ligger till största delen utanför reservatet. Efemära vattensamlingar (lokar) finns i sänkor här och var. Dessa hyser höga skogliga naturvärden knutna till gammal asp och sälk samt brandrefugiala värden.

Enligt EU:s ramdirektiv för vatten har vattenområdet måttlig ekologisk status men inte god kemisk status.

Skälet till att i princip inga vattenförekomster i Sverige uppnår god kemisk status är på grund av de gränsvärden som gäller för kvicksilver och bromerade difenyletrar, även kallade flamskyddsmedel. Kvicksilverhalterna härrör från atmosfärisk deposition där utsläppskällorna främst består av tung trafik och eldning av stenkol. Flamskyddsmedlen har använts som tillsatsämnen i bland annat plast och textil med syfte att göra materialet mindre lättantändligt. Flamskyddsmedel sprids långväga i atmosfären. Spridningen och förekomsterna av flamskyddsmedel och kvicksilver bedöms idag vara så omfattande att det idag saknas tekniska lösningar för att åtgärda problemet. Därför råder det idag ett undantag i form av mindre stränga krav gällande dessa två parametrar.

Värdefulla arter

Vid Värmdersåsen har till dags dato inte mindre än 442 noteringar om rödlistade arter gjorts. Dessa noteringar gäller 88 arter varav två klassas som Starkt hotade, 20 som Sårbara och resten som Nära hotade. En kombination av att området har varit välbesökt av experter inom skilda artgrupper samt

områdets diversitet och relativa orördhet är förstås orsaken till art- och individrikedomen.

Man kan framhålla följande miljöer som särskilt viktiga för de rödlistade arterna:

- Gamla, grova träd med bohål och murket innandöme
- Mer eller mindre murkna, fallna stammar (långor) i miljöer med olika fuktighet och öppenhet
- Brunnen ved
- Torra lavmarker i tallskog
- Lokar inklusive angränsande skog

Vid inventering och fältbesök i området har flera värdefulla arter noterats. I listan nedan presenteras de arter som är upptagna på rödlistan, omfattas av EU:s art- och habitatdirektiv (N2000), ingår i ett åtgärdsprogram för skyddade arter (ÅGP) eller är fridlysta (§). Hotkategorierna i rödlistan är akut hotad (CR), starkt hotad (EN), sårbar (VU), nära hotad (NT) och kunskapsbrist (DD).

Svampar

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Hydnellum caeruleum	Blå taggsvamp	NT			
Cystostereum murrayi	Doftskinn	NT			
Anthoporia albobrunnea	Fläckporing	VU			
Pseudographis pinicola	Gammelgransskål	NT			
Sidera lenis s. str.	Gräddporing	VU			
Perenniporia subacida	Gräddticka	VU			
Phellopilus nigrolimitatus	Gränsticka	NT			
Amylocystis lapponica	Lappticka	VU			
Plectocarpon lichenum	Lunglavsknapp	VU			
Sarcodon squamosus	Motaggsvamp	NT			
Odontium romellii	Nordtagging	NT			
Hydnellum aurantiacum	Orange taggsvamp	NT			
Rhodofomes roseus	Rosenticka	NT			
Ramaria boreimaxima	Rotfingersvamp	VU			
Phlebia centrifuga	Rynkskinn	VU			
Hydnellum scabrosum	Skrovlig taggsvamp	NT		Ja	
Hydnellum gracilipes	Smalfotad taggsvamp	VU			
Stereopsis vitellina	Spadskinn	VU			
Asterodon ferruginosus	Stjärntagging	NT			

2024-09-16

511-7401-2022

Phellodon niger	Svart taggsvamp	NT
Porodaedalea pini	Tallticka	NT
Phellinidium ferrugineofuscum	Ullticka	NT
Anomoporia kamtschatica	Vaddporing	NT
Flavidoporia pulvinascens	Veckticka	NT
Chaetodermella luna	Vitplätt	NT

Lavar

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Calicium denigratum	Blanksvart spiklav	NT			
Chaenothecopsis fennica	Blågrå svartspik	NT			
Cladonia parasitica	Dvärgbägarlav	NT			
Alectoria sarmentosa	Garnlav	NT			
Carbonicola anthracophila	Kolflarnlav	NT			
Microcalicium ahlneri	Kortskaftad ärgspik	NT			
Lobaria pulmonaria	Lunglav	NT			
Cliostomum leprosum	Mjölig dropplav	NT			
Carbonicola myrmecina	Mörk kolflarnlav	NT			
Chaenotheca laevigata	Nordlig nållav	NT			
Lobaria scrobiculata	Skrovellav	NT			
Cheiromycina flabelliformis	Solfjäderlav	NT			
Collema furfuraceum	Stiftgelélav	NT			
Letharia vulpina	Varglav	NT			
Ramboldia elabens	Vedflamlav	NT			
Hertelidea botryosa	Vedskivlav	NT			
Bryoria nadvornikiana	Violettgå tagellav	NT			
Chaenotheca subroscida	Vitgrynig nållav	NT			

Mossor

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Lophozia ascendens	Liten hornflikmossa	VU			
Fuscocephaloziopsis affinis	Skogstrådmossa	VU			
Fuscocephaloziopsis catenulata	Stubbtrådmossa	NT			
Lophozia guttulata	Vedflikmossa	NT			
Calypogeia suecica	Vedsäckmossa	VU			
Crossocalyx hellerianus	Vedtrappmossa	NT			

2024-09-16

511-7401-2022

Kärlväxter

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Goodyera repens	Knärot	NT			Ja
Rhynchospora fusca	Brunag	NT			

Insekter

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Acosus terebra	Mindre träfjäril	NT			
Ampedus suecicus	Nordlig rödrock	VU			
Atomaria abietina	-	VU			
Atomaria affinis	-	NT			
Atomaria badia	-	NT			
Atomaria lapponica	-	NT			
Corticaria fennica	Finsk mögelbagge	VU			
Corticaria interstitialis	-	NT			
Corticeus fraxini	Tallbarksvartbagge	VU		Ja	
Cryptophagus fallax	-	NT			
Dermestes palmi	Urskogsänger	VU			
Deuteraenia vechti	Tallvägstekel	NT			
Enicmus planipennis	Granbarkmögelbagge	NT			
Ernobius explanatus	-	NT			
Hadrobregmus confusus	Nordlig trägnagare	VU			
Inocellia crassicornis	Reliktslända	EN			
Mycetophagus fulvicollis	Rödhalad vedsvampbagge	NT			
Nothorhina muricata	Reliktbock	NT			
Olisthaerus substriatus	-	NT			
Orchesia minor	Liten brunbagge	NT			
Platysoma lineare	Tallstumpbagge	NT		Ja	
Plegaderus saucius	Furustumpbagge	NT			
Saperda perforata	Grön aspvedbock	NT			
Scaphisoma subalpinum	-	NT			
Stagetus borealis	Timmertickgnagare	NT			
Tragosoma depsarium	Raggbock	VU		Ja	

Spindeldjur

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Dendrochernes cyrneus	Barkklokrypare	VU			
Chernes nigrimanus	Tallklokrypare	NT			

Fåglar

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Accipiter gentilis	Duvhök	NT			
Tetrastes bonasia	Järpe	NT			
Turdus iliacus	Rödvingetrast	NT			
Dryocopus martius	Spillkråka	NT			
Poecile montanus	Talltita	NT			
Apus apus	Tornseglare	EN			
Picoides tridactylus	Tretåig hackspett	NT			

Däggdjur

Latinskt namn	Namn	Hotkategori	N2000	ÅGP	§
Ursus arctos	Brunbjörn	NT	Ja		

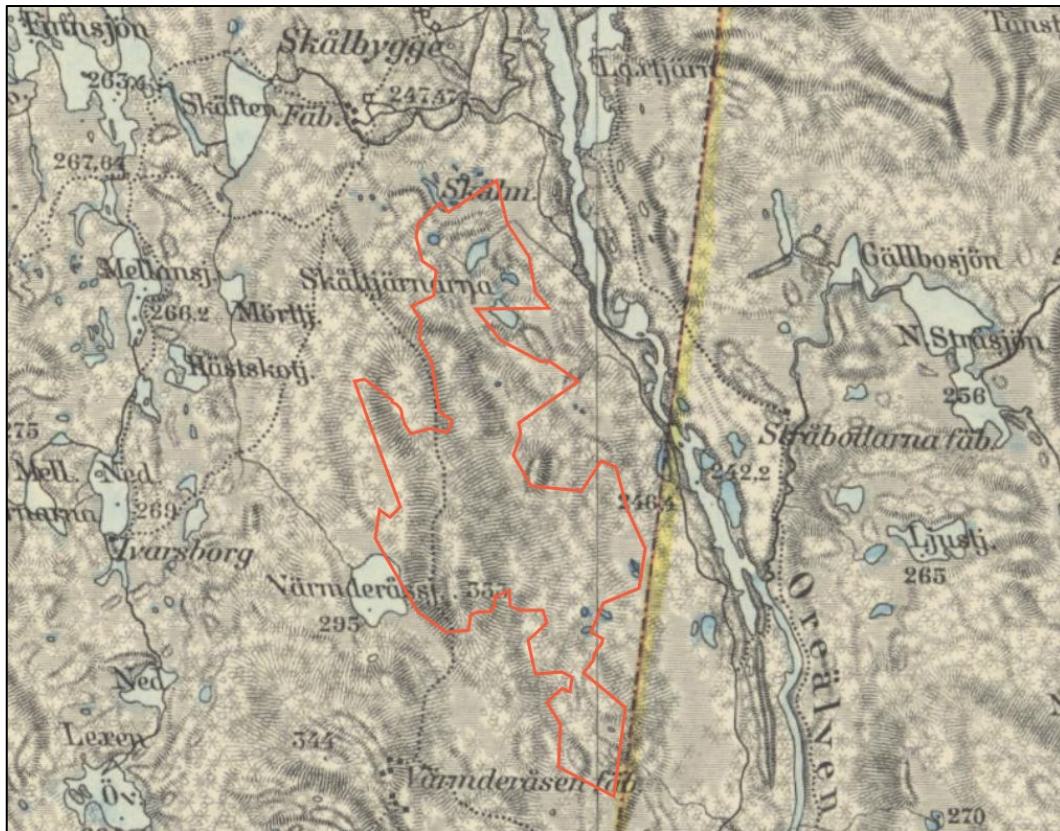
Kulturhistoria

Strax sydväst om reservatet ligger (låg) Värmdersåsens fäbodar. Trakten ligger i gränslandet mellan fäbod- och svenskbygden i söder och finnbosättningarna i norr. Värmdersåsen är av yngre datum och först upptecknad i kommunalnämndens protokoll från 1872. Delägarna i fäboden kom främst från Skattungbyn, men även från Åberga och Ore. Fäboden nyttjades främst om sensommaren då runt 75 kor hölls på bete. På generalstabskartan syns en stig norrut som passerar naturreservatet i riktning mot bebyggelsen vid Skålbygget.

Fäbodverksamheten påverkade förstås skogen kraftigt, men spåren efter denna epok är idag svårfunna eller helt utplånade.

Kända fornlämningar saknas inom reservatet. I sandområdet längs Oreälven, strax öster om reservatet, finns ett flertal fångstgropar registrerade.

Flottningen i Dalälven, och den påverkan på skogarna som blev följden, är av gammalt datum. Fredshammars bruk och Bäcka masugn samt därefter Furudals bruk anlades i början av 1700-talet. När sågbolagens flottningar så började på 1860-talet hade dessa järnverk sedan länge utnyttjat vattendragen för flottning av kolved och timmer. Skogarna inom Oreälvens avrinningsområde är därför i hög grad påverkade av äldre skogsbruk.

Generalstabsbladet Storejen från 1917. Sockengränsen Orsa-Ore gulmarkerad.

Jakt, fiske och övrigt friluftsliv

Något fiske bedrivs knappast inom naturreservatet. Jakt däremot utövas i för trakten normal omfattning. Den vandringsled och den informations- och rastplats som har anlagts av Besparingen bör locka en del besökare.

Infrastruktur

Från den stora skogsbilvägen längs Oreälven, troligen anlagd på 1930-talet, leder en yngre skogsväg upp mot reservatet. Denna väg bröts sannolikt på 1980-talet inför de skogliga åtgärder som stundade i området. En avstickare norrut från den vägen bröts 2010 inför ytterligare planerade avverkningar. Utöver dessa vägar finns även i norr och i söder skogsbilvägar som når fram till reservatet. Dessa är dock mindre lämpliga som entréer för besökare och bör inte torgföras i samband med reservatet.

I sydöst gränsar reservatet längs kortare sträckor direkt an mot ledningsgatan till en av Svenska Kraftnäts 400 kV-ledningar. Vidare tvärrar en 55 kV-ledning som ägs av Ellevio genom de norra delarna av reservatet.

Källförteckning

- Boëtius, J. & Veirulf, O. (red.). 1953: Orsa – en sockenbeskrivning. Orsa Jordägande Socknemän.
- Hedgren, O. 2012: Hotade insekter på tallved i Dalarna. Länsstyrelsen Dalarnas län, rapport 2012:16.
- Hedgren, O. 2017: Skalbagg på tallved. Inventering 2015–2016 med fokus på arter i åtgärdsprogram för skalbaggar på nydöd tallved och äldre död tallved. Länsstyrelsen i Dalarna, rapport 2017:06.
- Hellstrand, G. 1980: Flottningen i Dalälven.
- Naturskyddsföreningen Dalarna, Skogs nätverket, 2011: Öster Värmdersåsen – inventeringsrapport från en hotad naturskog med stora biologiska och ekologiska värden
- Oldhammer, B. 1995: Skyddsvärd naturskog i Orsa. En inventering 1992–1993. Orsa kommun Miljökontoret Rapport 1:95/Länsstyrelsen Dalarna Miljövårdsenheten 1995:1.
- Oldhammer, B. 2013: Arter och död ved utan värde? – En beskrivning av fallen Östra Värmdersåsen (inkl. artlista) och Värmdersåsen i Orsa, Dalarna. Trollius nr 43.
- Rönning, G. & Oldhammer, B. 2013: Tjädern, leken och landskapet. Skyddsvärda tjäderskogar. En inventering av lekplatser i Mora, Rättvik och Orsa 2013. Miljökontoret Mora/Orsa och Samhällsutvecklingsförvaltningen i Rättvik.
- Wikars, L.-O. 2022: Insekter i tallskogar i Dalarna 2020 – 2021. Länsstyrelsen Dalarna, opubl. rapport.

Plandel

Syfte med naturreservatet

Syftet med naturreservatet är att bevara biologisk mångfald och värdefulla naturmiljöer. Områdets till delar magnifika barrnaturskog med inslag av tallöverståndare av gigantiska dimensioner samt områdets orörda karaktär med dess ekosystem och biologiska mångfald ska bevaras. Syftet är också att inom ramen för bevarandet av biologisk mångfald och bevarandet av naturmiljöer tillgodose behovet av områden för friluftslivet. Värmdersåsen ger möjligheter att uppleva naturskog så imponerande som skogar förr har varit. Enkla anläggningar ska finnas för besökare som underlättar besök i den annars svårframkomliga naturskogen.

Prioritering mellan bevarandevärden

Naturreservatet är främst avsatt för att säkerställa och utveckla de biologiska värdena, varför nya stigar och andra anordningar för friluftslivet endast får lokaliseras på ett sätt så att biologiska värden ej äventyras.

Generella överväganden

Värmdersåsens skog är av skiftande karaktär med överlag höga naturvärden. Förekomsten av jättetallar i stort antal gör dock området unikt. Områdets förvaltning bör därför i möjligaste mån ske med utgångspunkten att skydda och bevara dessa tallar. En annan utgångspunkt bör vara att ge förutsättningar för långsiktigt nyskapande av tallar med grova dimensioner, liksom att sträva mot en naturligt skiktad tallskog i lämpliga delområden. I de grandominerade bestånden är skötselbehovet ringa, men en angelägen åtgärd är att skydda de grova aspar som återfinns vid några lokar (temporärt vattenfyllda sänkor i skogen). Sådana aspar är av mycket stort värde för många arter.

Skötselplanens huvudinriktning är att naturvårdsbränning så långt det är tekniskt och säkerhetsmässigt möjligt ska vara förstahandsalternativet för skötseln. Representanter för både Länsstyrelsens förvaltning och markägaren har i fält bedömt naturvårdsbränning som genomförbart i merparten av skötselplanens utpekande brandpräglade barrskog. För att på kort sikt rädda vissa trängda gammeltallar ska dock riktade skötselåtgärder i form av ringbarkning eller frihuggning av vissa särskilt trängda gammeltallar kunna ske i enlighet med skötselplanen. Vid naturvårdsbränning måste jättetallarna säkras på lämpligt sätt så att de inte riskerar att dödas vid branden.

De radikala skötselåtgärder som har företagits i "specialområdet" är av stort värde att följa upp för att vinna erfarenhet av olika åtgärders verkan och effektivitet. Något behov av upprepning av sådana åtgärder föreligger dock inte och vore dessutom knappast förenligt med reservatsskyddets syfte. Jämförbara åtgärder utan uttag av virke föreslås dock inom ett begränsat område för att vinna ytterligare kunskap om olika skötselmetoder.

Naturreseptatet är av stort intresse och emotionellt värde för markägaren Orsa Besparingsskog. Skötselåtgärder ska därför vara väl förankrade hos markägaren och i de fall det är lämpligt genomföras i samverkan med denna. I den mån Orsa Besparingsskog önskar göra förbättringar för friluftslivet utöver vad förvaltarens resurser medger bör detta ses som mycket positivt, men förstås ske efter samråd med förvaltaren och med eventuella tillstånd/dispenser.

Skötselområden med bevarandemål och åtgärder

Bevarandemålen har utformats i enlighet med de nationella riktlinjer som gäller för formulering av bevarandemål för skyddad natur. Reservatet är indelat i sex skötselområden (se bilaga 2):

1. Äldre skog med fri utveckling
2. Brandpräglad barrskog
3. Specialområdet
4. Våtmarker, sjöar och vattendrag
5. Friluftsliv och anläggningar
6. Rödlistade arter

Skötselområde 1: Äldre skog med fri utveckling

Beskrivning

I området finns sådan grandominerad skog som saknar den brandpräglade skogens naturvärden. I dess mer ursprungliga form gäller det främst skogar vid våtmarker, längs vattendrag i fuktiga sänkor eller översilade sluttningar. I dagens skogstillstånd har mycket av den tidigare brandpräglade tallskogen på mark med högre bonitet övergått till ett grandominerat stadium. Naturvärdena har likaledes till stor del förändrats till att utgöras av granskogens skyddsvärda arter. Dessa naturvärden gynnas bäst genom fri utveckling. En sträcka av stigen passerar ett kraftigt granbarkborreangripet delområde där träden nu har fallit och skapat en lucka med ett enastående utbud av död ved, ett gott exempel på granskogens inre dynamik.

Flera lokar hyser mycket grova aspar som ett vackert och biologiskt mycket värdefullt inslag.

Bevarandemål

Området präglas av olikåldrig skog dominerad av gamla granar. Naturliga processer som åldrande och avdöende leder till att död ved finns i olika grovlekar och nedbrytningsgrader och att skogen är olikåldrig. Omvälvande störningar i form av t.ex. stormfällning och/eller insektsangrepp kan leda till att hela eller delar av skogen under perioder har en annan karaktär, men detta är en del av skogens utveckling. Ett inslag av sälk och grova aspar finns, särskilt i anslutning till lokarna och i slutningen mot Värmderssjön.

Skötselåtgärder

Området lämnas generellt till fri utveckling med undantag för att de värdefulla, mycket grova tallarna ska friställas genom ringbarkning av beskuggande gran. Samma typ av friställning kan utföras för att gynna de grövsta asparna som växer vid några av lokarna i området, främst ovanför den nybrutna vägen. Finns resurser vore instängsling för att gynna återväxt av asp av stort värde i samband med att gammelaspar faller och ger upphov till rotskottsföryngring.

Skötselområde 2: Brandpräglad barrskog

Beskrivning

I reservatet finns tallskog av ganska skiftande karaktär. I de norra delarna växer tallskogen på kullig mager morän och är gles, lågvuxen och mestadels av lavristyp. I de södra delarna är tallskogen belägen i slutning med bättre markförutsättningar och därmed av bättre bonitet och med ett fältskikt där ljung, lingon och blåbär samt skogsmossor präglar markskiktet. Här finns även ett visst inslag av gran och löv. Spåren efter forna skogsbränder är fortfarande påtagliga.

Bevarandemål

Områdets struktur och sammansättning är tydligt påverkat av brand och branden har en roll i områdets utveckling. Områdets gammeltallar gynnas vid brand och får möjlighet att fortleva och bli mycket gamla. I perioder efter brand/bränning är området öppet och präglat av betydande mängder död ved och typiska arter som etablerar sig efter branden. I senare stadier är området mer slutet.

Skötselåtgärder

Restaureringar, nyskapande

Naturvårdsbränning med en bränningsinriktning som strävar efter att åstadkomma en föryngring av tallbeståndet, skapa brandljud i klenare tallar samt i stort sett låta de gamla tallarna överleva branden.

Löpande skötsel

Återkommande bränning med intervall som är naturliga för trakten, dvs i storleksordningen vart 50:e år. I mindre omfattning, t.ex. när naturvårdsbränning inte kan genomföras inom rimlig tid, kan mekaniska åtgärder vara lämpliga att vidta. Målet är då att erhålla eller bevara strukturer som brand annars skapar, exempelvis talldominans, skadade och långsamt döende träd, död ved, luckighet och solbelysta gamla träd. Detta kan ske t.ex. genom att granar dödas stående eller fälls och att enstaka tallar skadas genom barkfläkning eller ringbarkning, alternativt fälls. Sådana åtgärder görs så att ett en naturskogsartad struktur utvecklas och bibehålls.

När död ved skapas genom mekaniska metoder (manuell fällning med motorsåg) så bör detta ske under sensommar – tidig höst för att aggressiva barkborrar på barrträd inte skall gynnas. Död ved bör normalt lämnas på plats. I mindre omfattning kan ringbarkning ske, men denna åtgärd kan gynna aggressiva barkborrar.

Så långt möjligt bör bränning undvikas intill områdets **lok**, eftersom brandrefugiala värden och unika artförekomster samt ved av hög kvalité ofta omger lokarna. Med pågående klimatförändringar blir dessa miljöer sannolikt allt känsligare för skogsbrand, och den långsiktiga miljöförändring som skogsbränder medför.

Stängsling bör om möjligt ske runt aspkloner som kommer upp efter bränning. Detta är enda sättet att få upp ny asp som annars snabbt betas bort. Mycket stora naturvärden är knutna till asp i området, men aspen kan omöjligen föryngras utan stängsling.

Observera att området med **spelplatsen för tjäder** bör undantas från bränning. Platsen hyser en stabil tallskog som inte riskerar att förändras nämnvärt inom överskådlig tid (ej utmärkt på karta).

Gränsen för naturvårdsbränning kan komma att justeras om det krävs för att nå naturvårdsbränningens syfte och/eller för att kunna genomföra en ekonomisk, teknisk och/eller säker naturvårdsbränning. Vid bränning ska

hänsyn tas till befintliga ledningar samt ledningsägarna kontaktas om ledning berörs.

Kulturlämningar i området

Området där naturvårdsbränningar kan komma att utföras kan tänkas beröra kulturlämningar som har antikvarisk status. Det är viktigt att bränning som berör ytor med kulturhistoriska lämningar utförs så försiktigt att stenar inte spräcks, att arkeologiska föremål inte tar skada genom fallande träd eller att humuslager inte helt bränns bort, med åtföljande risk för skador på lämningen.

Naturvårdsbränning och liknande åtgärder (till exempel att rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller på annat sätt skada) som ska utföras på eller vid fornlämningar/ fornlämningsområden kan kräva tillstånd.

Skötselområde 3: Specialområdet

Del av specialområdet med kraftig tallföryngring, särskilt i körspår och liknande markskador.

Beskrivning

Området ingår som en del i block 75 enligt Besparingsskogens indelningssystem, ett block som angränsar till privatägda skiften tillhöriga olika Orsabyar, närmast Skattungbyn.

Det i folkmun kallade Värmdersreservatet avsattes av Orsa Besparingsskog 1957 på initiativ av "Gustavs-Erik", en skogvaktare på Kvarnbergs bevakning. Sannolikt ansåg han helt enkelt att det anslående grova och vackra tallbeståndet var värt att bevara. Brandintervallen enligt stamtrissor är ca 30-40 år. Under 1900-talet har minst tre bränder släckts i området enligt Ingemar Gustafsson. Redan 2008-2009 inleddes planeringen av åtgärdsområdet.

I ett underlag till pressmeddelande från Besparingsskogen i samband med att åtgärder vidtogs för att främja de gamla tallarna skriver Per Ericsson bland annat följande:

Det är mer än 50 år sedan det ungefär 35 hektar stora och idag unika beståndet på Värmdersåsen observerades. Redan då ansågs det så märkligt att den ansvarige skogvaktaren beslöt att undanta det från den avverkning som planerades.

Under 1957 inventerade jag ett antal områden på Värmdersåsen som skulle bli aktuella för avverkning den vintern. Men just det här beståndet av grova gamla tallar var väldigt speciellt. Dessutom var det uppenbarligen orört av de så kallade dimensionsavverkningarna som gjordes överallt i de här trakterna under slutet av 1800-talet. Och inte minst det var en anledning att det borde det sparas tyckte jag. Fast någon egentlig skyddsmöjlighet för sådana här bestånd fanns inte på den tiden. Istället beslöt jag att "märka ut det" som en timmerresurs, berättar dåvarande skogvaktaren Ingemar Gustavsson, om den lika framsynta som ovanliga åtgärden att undanta skog i en tid då allt skulle avverkas.

Och Ingemar Gustavssons beslut vann gehör. Området "målades in" som brukligt var på den tiden och noterades. Även vid en avverkning tio år senare undantogs beståndet som då fortfarande bestod av en majestätisk tallskog utan större inslag av gran.

Sedan dess har emellertid området allt mer kommit att domineras av gran som växer in i tallkronorna. Resultatet blir att de gamla tallarna trängs allt mer. Åtskilliga av dem har redan dött som en följd av detta.

Genom att bland annat avverka det konkurrerande inslaget av gran vill nu Orsa Besparingsskog förbättra förutsättningarna för tallskogen inom

området, som sedan mitten av 1970-talet är avsatt som så kallat samrådsområde.

För att planera och medverka vid genomförandet anlätades den välkände skogsbiologen Börje Drakenberg. Området indelades i delområden som fick olika behandling, se vidare bilaga B. Huvudsyftet med insatta åtgärder var att bevara och vitalisera jättetallarna samt att etablera en föryngring av tall för att erhålla ett skiktat tallbestånd som i viss mån kan efterlikna en naturligt upprepat brunnen tallskog.

Vid en inventering av insekter i tallskog gjorde Lars-Ove Wikars en jämförande studie i åtgärdade respektive orörda delar av Värmdersåsen. Syftet var att försöka utvärdera åtgärdernas effekter på insektsfaunan. Utvärderingen innehåller en värdefull diskussion med kritik mot de utförda åtgärderna. Synpunkterna är av stort värde att ta del av inför kommande skötselåtgärder inom naturreservatet.

Bevarandemål

Jättetallarna fortlever och beståndet får en inväxning av en ny tallgeneration. Med tiden utvecklas större delen av skötselområdet en flerskiktad ljusöppen tallskog. Specialområdet uppvisar olika skötselåtgärders långsiktiga effekter i tallskogsekosystemet.

Skötselåtgärder

Löpande skötsel

En särskild handlingsplan bör utarbetas för den fortsatta skötseln. Såväl röjning av uppväxande gran som försiktigt införande av bränning bör kunna ingå i den framtida skötseln. Med bevarandemålet i åtanke bör skötselåtgärderna utföras så att beståndet får en mer naturlig karaktär, vilket innebär att grövre maskinella åtgärder bör undvikas så långt möjligt.

En försöksyta för att jämföra skötselåtgärder som utförts i specialområdet skulle kunna anläggas i direkt anslutning åt nordväst inom skötselområde 2. Här skulle man kunna göra liknande åtgärder men med den stora skillnaden att inget virke tas ut.

Stängsling bör om möjligt ske runt aspkloner. Detta är enda sättet att få upp ny asp. Mycket stora naturvärden är knutna till asp i området, men aspen kan omöjligen föryngras utan stängsling.

Skötselområde 4: Våtmarker, sjöar och vattendrag

Beskrivning

Naturreseptatet är frånsett den angränsande Värmderssjön fattigt på sjöar, men innehåller i norr och i söder ett antal småtjärnar. I anslutning till dessa tjärnar finns även mindre, ofta tallbevuxna, myrar. Större vattendrag saknas. Av särskilt naturvårdsintresse är de lokar, dvs tidvis vattenfyllda sänkor i terrängen, som finns här och var. Dessa omgärdas ofta av gamla aspar, och innehåller ibland tidvis vattendränkta, fallna trädstammar. Denna säregna miljö är av stort värde för ett specialiserat insektsliv och för kryptogamer.

Bevarandemål

Opåverkade våtmarker med naturlig hydrologi.

Skötselåtgärder

Restaureringar, nyskapande

Diken finns i våtmarkerna i södra delen av reservatet samt i norr vid Skåltjärnarna. Igenläggning av dess är önskvärt. Dikenas inverkan är dock ganska lokal varför åtgärden inte behöver prioriteras högt.

Löpande skötsel

Ingen skötsel (se dock skötselområde 1 beträffande frihuggning av asp i anslutning till lokar).

Skötselområde 5: Friluftsliv och anläggningar

Entrén till "specialområdet" och leden. Här finns även en minnesstolpe från invigningen med tidigare landshövdingen Maria Norrwalks namn inristat. Foto Lennart Bratt, Lst.

Beskrivning

En redan befintlig entré med rastbord och skyltställ med Besparingsskogens information finns anlagd. Från denna plats leder en fin rundslinga genom det åtgärdade skogsbeståndet och vidare in i den grandominerade gammelskogen för att via Värmdersåsjön återvända upp till utgångspunkten. Vid entrén finns en stor vändplan som rymmer ett flertal fordon. Vägen upp hit är enkel och inte av bästa standard, men fullt farbar för vanliga personbilar.

Bevarandemål

Naturreseptatet är väl tillgängligt genom vägen upp till entrén och den led som visar ett fint utsnitt av resevatet. Rastmöjligheter och information i gott skick finns vid entrén.

Skötselåtgärder

Initialåtgärder

Informationen vid entrén kompletteras med information om reservatet och vilka föreskrifter som gäller där. Sådana informationstavlor placeras även i anslutning till området på platser enligt skötselkartan samt finns tillgänglig via länsstyrelsens hemsida.

För att underlätta vandringen längs rundslingan, samt för att göra denna vandring än mer attraktiv, kan med fördel en slogbod anläggas på lämplig plats vid Värmdersjöns strand. Detta kan ske genom markägarens försorg eller i mån av medel av förvaltaren. Strandskyddsprovning krävs.

Löpande skötsel

Entrén underhålls, och vägen upp hålls farbar. Vid behov sker underhåll utöver vad som krävs för skogsbrukets ändamål. Mittremsan och vägrenen hålls ren från uppväxande buskar och åtgärdas på platser där risk för skador på bilarnas underrede finns.

Den nybrutna skogsbilvägen underhålls inte utan tillåts växa igen. Vid eventuella skötselåtgärder kan vägen ändå vara av värde att kunna användas och i så fall röjas fram.

Leden intill Värmderssjön, en tänkbar plats för en slobod och en eldstad.

Skötselområde 6: Hotade arter

Beskrivning

Naturreservatet innehåller ett antal sårbara arter inom kategorierna vedlevande mossor, lavar och svampar, marklevande svampar, vedlevande insekter och spindeldjur samt hålhäckande fåglar. En starkt hotad art, reliktslända, förekommer.

Dessa arter förhåller sig grovt sett på två sätt till den föreslagna skötseln i form av naturvårdsbränning: antingen gynnas de eller så missgynnas de. Med föreslagen skötsel kan förhoppningsvis båda kategorierna trivas i reservatet. De arter som missgynnas av brand och som förekommer i de delar som nu lämnas för fri utveckling är sannolikt oproblematiska. Gott om substrat kommer finnas att tillgå. Beträffande de arter som kräver brand eller åtminstone öppna och varma förhållanden är framtiden något osäkrare. För dem är det avgörande att åtgärder i form av naturvårdsbränning eller annan skötsel kommer till stånd.

Bevarandemål

Arterna ska ha möjlighet att leva kvar i området. Lämpliga habitat och substrat ska finnas i området.

Skötselåtgärder

Initialåtgärder

Friställning av de grövsta tallarna och med fördel även asparna och sälgarna som växer tynande av inträngande gran.

Löpande skötsel

Naturvårdsbränning alternativt mekaniska skötselåtgärder i bestånd som inte lämpar sig för att bränna.

Rotfingersvamp, en sårbar art som växer i tallskogen vid Skåltjärnarna. Foto Ville Pokela, Lst.

Jakt och fiske

Vilka arter som får jagas regleras inte i föreskrifterna, endast detaljer i hur jakten får utövas (t.ex. passens utformning). Fisket inskränks inte i naturreservatet.

Dokumentation och uppföljning

Förvaltaren ansvarar för att väl dokumentera alla nyskapande åtgärder och restaureringar. Förvaltaren ska även dokumentera underhållsåtgärder samt tillsyn av friluftsanläggningar.

Uppföljning av de bevarandemål som angetts i skötselplan bör göras som underlag för utvärdering av om syftet med reservatet uppnås. Uppföljning genomförs av Länsstyrelsen och bör ge vägledning om huruvida ytterligare bevarandeåtgärder krävs för att upprätthålla gynnsamt bevarandetillstånd.

Uppföljning av alla restaureringsåtgärder ska göras på initiativ av förvaltaren, i samverkan med enheten för naturskydd vid Länsstyrelsen. Förvaltaren ansvarar även för att följa upp övriga genomförda skötselåtgärder.

Skötselplanen gäller tills vidare och revideras då uppföljningen eller andra fältundersökningar indikerar att behov finns, eller om skötselplanen i övrigt är inaktuell.

Sammanfattning och prioritering av planerade skötselåtgärder

Prio	Åtgärd	Var	Frekvens
1	Uppmärkning av reservatsgräns	Se karta	Engångsåtgärd, underhåll vid behov
1	Uppsättning och underhåll av informationsskyltar	Se karta	Engångsåtgärd, underhåll vid behov
2	Folder och webbplats		Engångsåtgärd, underhåll vid behov
2	Naturvårdsbränning	Skötselområde 2	Återkommande
2	Åtgärder i specialområdet	Skötselområde 3	Återkommande
3	Igenläggning av diken	Våtmarker i norr och sydöst	Engångsåtgärd
3	Iordningställande och underhåll av slogbod	Värmderstjärnens strand	Engångsåtgärd, underhåll vid behov

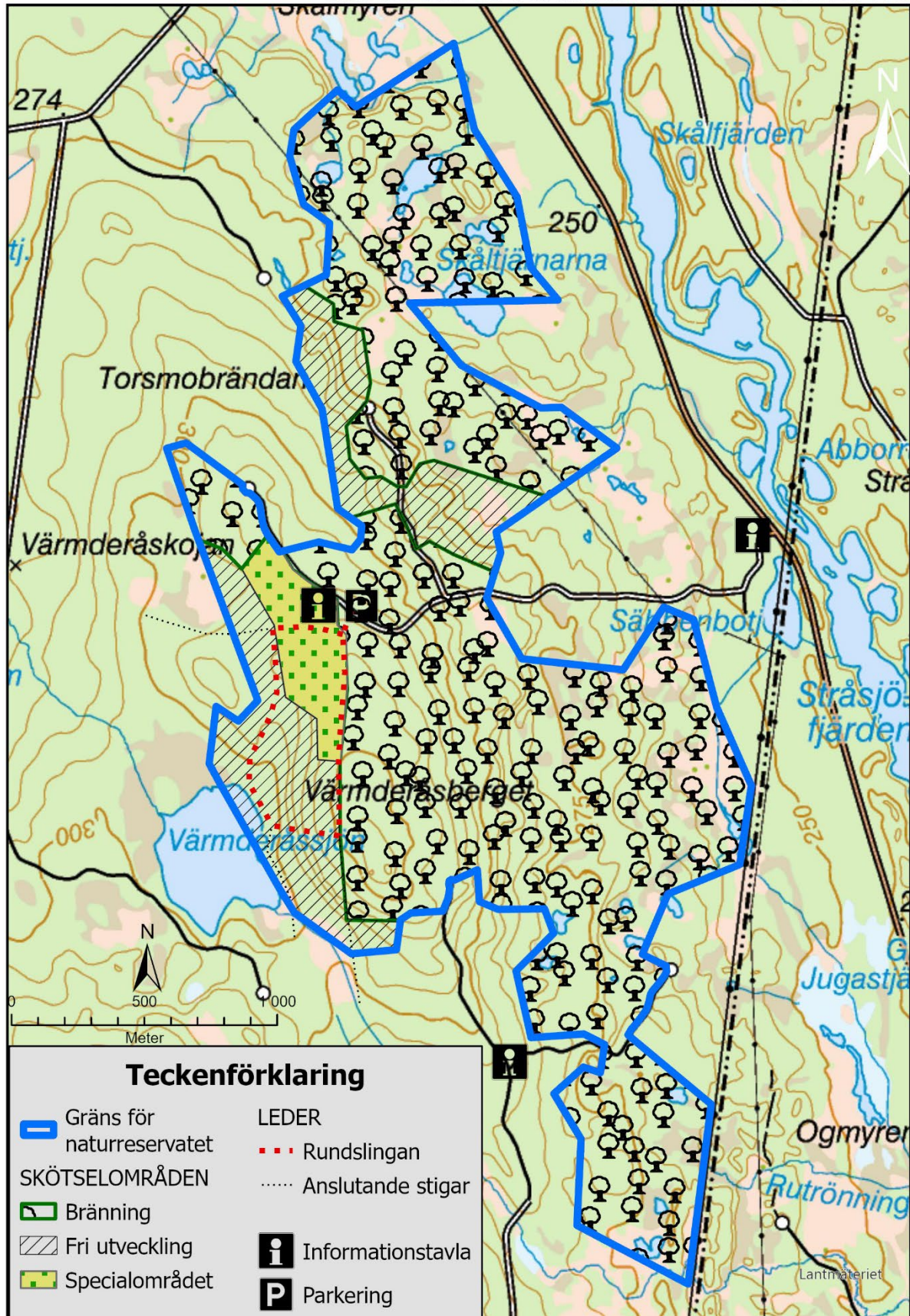
Bilagor

Bilaga A Skötselkarta

Bilaga B Information rörande "specialområdet"

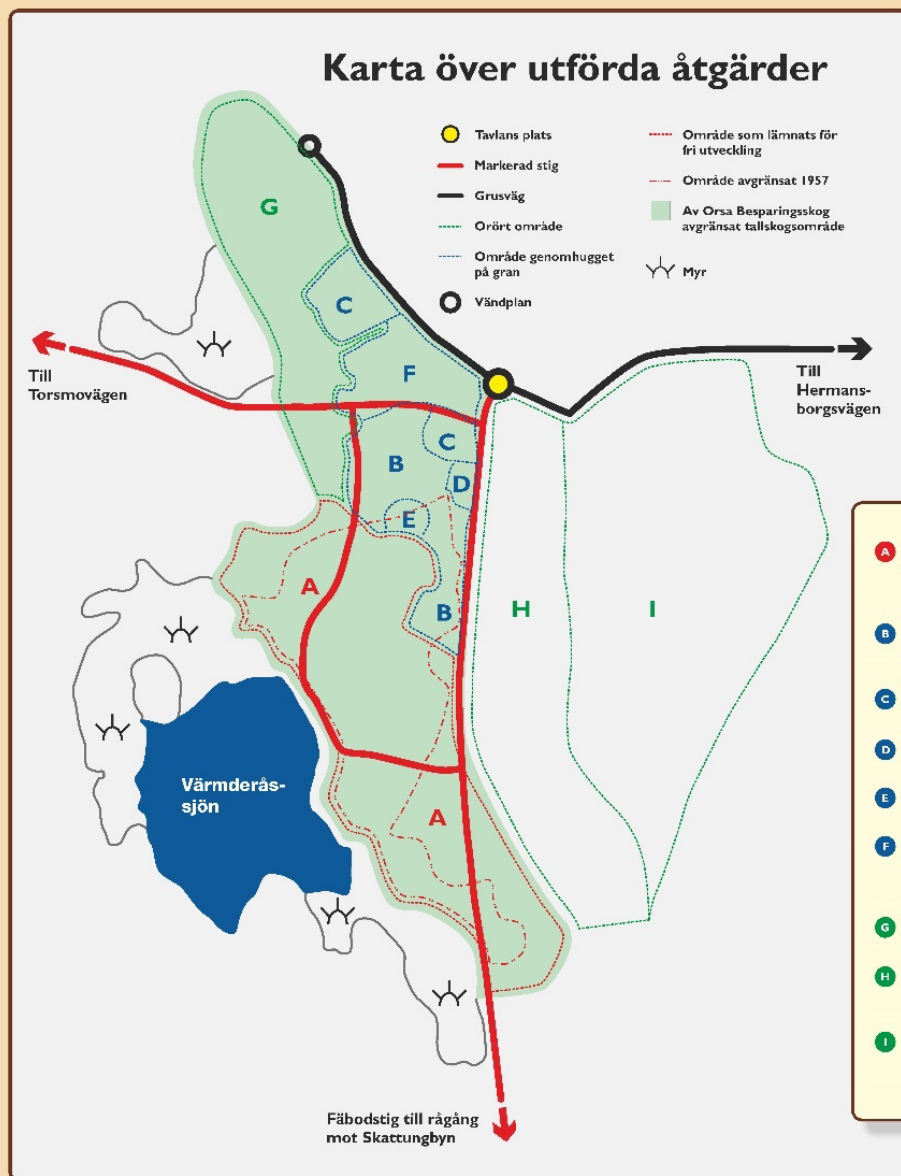
Bilaga C Bildserie från specialområdet. Juni 2011, året efter åtgärderna

Skötselkarta Värmdersåsens naturreservat

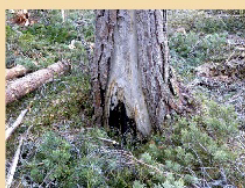
Värmdersåsens tallskogsområde

Välkommen till Värmdersåsen

Orsa Besparingskogs tallskogsområde

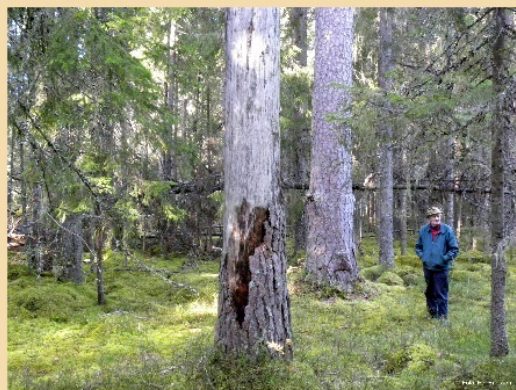
Innan de stora avverkningar som skedde från slutet av 1800-talet och fram till början av 1900-talet var skogarna i trakten rika på grov tallskog. Bränder och bränningar har tidigare dragit igenom skogarna, t.ex. i Värmdersåsen brann det med omkring 15-40 års intervall och många av de äldre träden bär tydliga brandljud, dvs. gamla skador orsakade av brand.

Brandljud på gammal tall

Den sista branden skedde 1866 och sedan dess har skogen undgått brand, vilket lett till utebliven tallforyngring och graninvasion.

1957 undantogs ett ca 30 hektar stort område från den gallring som planerades. Syftet var att undanta den flera hundra år gamla, grova och brandpåverkade naturliga tallskog som fanns på Värmdersåsenbergets västsluttning. Sedan avsättningen har inga åtgärder utförts inom det ursprungligen undantagna området, men angränsande delar har gallrats. Eftersom tallen inte kan föryngras sig under ett krontak, medan granen klarar det mycket väl, har området successivt utvecklats från en öppen, ljus tallskog till en allt mörkare skog med ett stort uppslag av granar i olika åldrar, de flesta dock omkring 120 år. För den tallanknutna florin och faunan har denna förändring varit negativ och vissa av de tallanknutna arterna hittas bara utanför det undantagna området där ljusbetingelserna varit bättre.

Ingenrör Granvassan, en av milstapelsarna till att delar av Värmdersåsen undantogs från gallring, beaktar resultatet 50 år senare. Ingenrör konstaterar att graninväxten konkurrerat ut en del av de gamla ståliga furorna och glöds nu åt de åtgärder som gjorts för att förbättra fröutsäddingarna för tallarna på Värmdersåsen.

Under 1990-talet fördes på tal att avverka i samrådsområdet för att ljusa upp det och skapa en föryngring så att den i framtiden kan förbli tallskog. Men tiden var ännu inte mogen för naturvårdande avverkning. 2009 beslöt styrelsen för Orsa Besparingsskog att göra en sådan naturvårdsavverkning och inledde samråd med Skogsstyrelsen, som var mycket positiva, liksom i ett senare skede även Länsstyrelsen. Under förarbetena bedömdes alternativen bränning kontra mekanisk avverkning. Mot bakgrund av den stora erfarenhet av bränning som personal på Orsa Besparingsskog besitter, samt att inkopplad naturvårdsexpertis bedömde risken för att de gamla tallarna skulle dö som överhängande, valdes mekanisk avverkning.

För utformning av avverkningen anlätades naturvårdskonsult från Skogsbiologerna som i samråd med Skogsstyrelsen har planerat avverkningen. Efter rekognosering och fotodokumentation skedde indelning i olika områden. Större delen av det ursprungligen avsatta samrådsområdet på ca. 30 hektar är fuktig- frisk mark med fältskikt av hög- lågörtstyp. I dessa delar har granen fått en snabb utveckling med åtföljande stor mängd död ved, samt också omfattande avdöende bland de gamla tallarna. Ståndorten har också låg brandrisk där granen naturligt kan bilda gammelgranskog. Bortsett från ett mindre, experimentellt område utesluts detta område från alla åtgärder och fortsättningsvis ska denna del få utvecklas fritt.

Avverkningen skedde i oktober 2010 och har huvudsakligen skett utanför det ursprungliga samrådsområdet i intilliggande områden med likartad karaktär, men där graninväxningen i mindre utsträckning förmått döda tallen, men väl helt hämma återväxten av tall. Området omfattar idag ca 90 hektar, varav naturvårdande avverkning har skett inom knappt 60 hektar. Utanför det nu åtgärdade området finns ytterligare arealer med relativt stort inslag av grov tall.

Inom naturvårdsavverkningen har i princip all gran avlägsnats utom i avgränsade grupper och ridåer. Av tallarna har nästan uteslutande en yngre ca 120-årig generation gallrats kraftigt med mål att skapa rejäla luckor så att en ny tallgeneration kan komma upp. Några enstaka av de äldre tallarna har huggits ner och lämnats, medan huvuddelen av det avverklade virket från den yngre tallgenerationen har tagits ut. Mängder ur denna generation har även knuffats omkull och lämnats, många träd har kapats till högstubbar och mängder med lågor har lämnats oarbetade. All torrgran lämnades liksom det sparsamt förekommande lövet. Grenar och toppar har också tagits ut i syfte att underlätta tallforyngring. Planering och genomförande av naturvårdande åtgärder har delvis finansierats genom medel från EU:s jordbruksfond för landsbygdsutveckling.

Skördaren skapar naturvården i form av vindfällen

Vårt syfte är att bevara Värmdersåsen som ett tallskogsområde med inslag av gamla tallar. De närmaste åren efter avverkningen kan området av människor upplevas som stökigt med stubbar och körspår. De många arter som är knutna till den ljusa tallskogen ser nog saken på annat sätt, liksom även tallen självt. Utan störningar, så att nya tallgenerationer tillkommer på Värmdersåsen samt att de gamla grova tallarna ges livsutrymme är tallskogen hotad. Det är därför vår förhoppning och tro att kommande generationer naturintresserade besökare kommer att uppskatta de åtgärder som gjorts för att vidmakthålla Värmdersåsens unika tallskog.

Historik Värmdersåsen

Orsa Besparingsskogs tallskogsområde

År 1884 fastställdes skogsindelningen av Orsa Besparingsskog vilket innebar att de jordägande sockenmännen fick äganderätten och kunde börja nyttja sina nyvunna rikedomar. Skogen indelades i 76 försäljningsblock och alla timmerträd som hade en diameter på minst 14 tum på 5 fots höjd över marken räknades. Avverkningsrätt inom blocken auktionerades ut under en 10-års period åren 1886-1895. Virkesköparna hade sedan 10 år på sig att avverka virket, denna dimensionsavverkningsepok räckte alltså fram till 1905.

Skogsindelningshandlingar för blocken 71-76 upprättades åren 1896-1904

Värmdersåsen ligger inom block 75 och beskrivs i indelningshandlingarna enligt följande:

Produktiv skogsmark		891 hektar
Gagnvirke	totalt 46 617 m3	51 m3/hektar
Torrskog	totalt 15 586 m3	17 m3/hektar
Timmerutbyte	totalt 28 311 m3	31,5 m3/hektar

Enligt indelningshandlingarna skulle "200 st. i full växtkraft varande bjälkträd kvarställas" i block 75.

Kanske är det inte fler än dessa 200 grova tallar som till största delen stått kvar på Värmdersåsen. Efter dimensionsavverkningen i början av 1900-talet fanns endast 19,5 m3 gagnvirke per hektar inom block 75.

Den sista branden 1866 gav upphov till en stor del av de tallar som Orsa Besparingsskog började gallra 1957. Inför avverkningen avgränsades ett område på västsidan av berget ner mot sjön som uppmärksammats av skogvaktare för att "det innehöll en samling gamla furor som borde lämnas orörda vid avverkning". Sedan dess har området inte berörts av avverkning, trots att inga formella beslut om avsättning tagits av Orsa Besparingsskog. Tack vare några framsynta skogvaktare har området "fredats" i syfte att bevara en riktig storskog som ännu domineras av flerhundraårig, grov och brandpåverkad tallskog. 1977 beslöt länsstyrelsen om samrådsområde inom det undantagna området på ca 30 hektar.

Karta från Orsa Besparingsskogs skogsindelning 1884-1886, block 75.

Kronologi i Värmdersåsen

Orsa Besparingskogs tallskogsområde

